

Reactie wetsvoorstel Wijziging van de Gemeentewet en de Provinciewet in verband met het afschaffen van de rekenkamerfunctie, Wet versterking decentrale rekenkamers

Hoewel ik een lichte voorkeur heb voor onafhankelijke rekenkamers heb ik mij verbaasd over dit wetsvoorstel. Mijn reden om te reageren is

- Het gekozen doel sluit niet aan bij de geconstateerde witte vlek
- Het doel dat met het wetsvoorstel beoogd wordt, wordt niet bereikt.
- Met minder geld is veel meer mogelijk om de controle actiever te maken

1.Het gekozen doel sluit niet aan bij de geconstateerde problemen

Het doel dat in het wetsvoorstel genoemd wordt is *“een sluitend stelsel voor gedegen rekenkameronderzoek tot stand te brengen ter ondersteuning van de controlerende rol van de raad”*. Een sluitend stelsel is een vaag doel dat hoogstens hogere overheden dient. Vanuit een gemeente bekeken is het nauwelijks ter zake of het stelsel van rekenkamer onderzoek sluitend is of niet. Interessanter doel zou zijn de controlerende taak van de gemeenteraad te versterken. Toch blijft ook dat doel voor de samenleving te vaag. Want een gemeenteraad kan betere ondersteuning krijgen, uiteindelijk gaat het niet om de ondersteuning, maar om effectieve controle.

Niet de aanwezigheid is een probleem, niet een sluitend stelsel, maar...

Begin 2018 deed ik onderzoek¹ naar de stand van zaken van de rekenkamers na het onderzoek uit 2013 van StiBaBo² waarin geconstateerd werd dat dat in 8,4% van de gemeenten geen rekenkamer of rekenkamercommissie actief is. In dat rapport werden de inactieve rekenkamers met gemeentenaam genoemd.

... Desinteresse

Ik deed onderzoek naar die genoemde gemeenten en constateerde in februari 2018 dat de meerderheid van de gemeenten uit 2013 inmiddels een rekenkamer of rekenkamercommissie heeft. Dit kwam deels door fusies met andere gemeenten. Wel blijkt er nog steeds een aantal slonzig met het instellen van deze functie. *11 van de 35 aangeschreven gemeenten hebben nog steeds geen actieve rekenkamerfunctie*. Er is (mogelijk) wel een rekenkamercommissie benoemd, maar deze onderzoekt niets. Het probleem is dat de betreffende gemeenteraden geen interesse hebben in kritisch onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid. Dat blijkt uit de reacties die ik kreeg in mijn onderzoek. Een sluitend stelsel is geen oplossing voor desinteresse.

¹ Hein Albeda Slapende bewakers 2018 <http://heinalbeda.nl/RapportInactieveRekenkamer.pdf>

² De Jong ea. De staat van de rekenkamer StiBaBo 2013
(In 2015 deed Berenschot ook onderzoek. In het rapport van Berenschot zijn geen gemeenten met naam genoemd. Berenschot was ook niet bereid deze ter beschikking te stellen en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (de opdrachtgever) beschikte niet over de namen van de gemeenten. Daardoor stonden deze gemeenten niet in hun hemd)

2. Het doel wat wordt beoogd wordt niet bereikt

Uit mijn onderzoek blijkt dat het niet hebben van een rekenkamer(commissie) vooral voorkomt in kleinere gemeenten. In veel gevallen zorgde een fusie voor het opheffen van de witte vlek. Met name in Zeeland ziet een aantal gemeenten het nut niet van een actieve rekenkamer of rekenkamercommissie. Van de dertien gemeenten hebben er vier, Borsele, Noord-Beveland, Reimerswaal en Tholen, geen actieve rekenkamercommissie. Wel is in deze gemeenten formeel een rekenkamercommissie, bijvoorbeeld bestaande uit de fractievoorzitters. 23% van de gemeenten heeft in deze provincie geen actieve rekenkamerfunctie. Tholen is daarin een twijfelgeval: de gemeente reageerde niet op mijn vraag, noch op rappels, noch staat er iets op een website, maar in een nieuwsbericht vond ik iets over een rekenkameronderzoek.

Het probleem: desinteresse

Wat uit het onderzoek nog het meest pregnant naar voren komt is de desinteresse van gemeenten die geen rekenkamer hebben. *De gemeenten menen zelf van wel:* De rekenkamerfunctie is veiliggesteld in de verordening die daartoe door de raad is vastgesteld. In zo'n verordening staat dan dat er leden benoemd kunnen worden. Of er zijn leden benoemd en er is geen budget en geen behoefte aan onderzoek. Wettelijk is dan voldaan aan de verplichting iets te hebben.

Zo stelt de griffier van de gemeente Reimerswaal *“Het beschikbare budget leidde tot onderzoek in plaats van dat de noodzaak tot onderzoek leidde tot een hoeveelheid benodigd budget. De raad was ook ontevreden over de onderwerpen. Bij herhaling koos de commissie vroeger onderwerpen die door de gemeenteraden werd ontraden, waardoor er geen draagvlak was.”* Of zoals gemeente Rozendaal aangaf: de gemeenteraad heeft er gewoon geen behoefte aan: *“De achtereenvolgende raden hebben dit onderwerp meermalen besproken maar hadden geen behoefte aan een rekenkameronderzoek”*.

Wat te doen bij desinteresse?

Heeft in een dergelijke cultuur het verplichten van een rekenkamer zin? Versterkt dit wetsvoorstel de interesse in de raad voor controle? Ik meen van niet!

3. Actieve controle op de publieke financiën goedkoper te stimuleren

Het is een bekend gegeven dat een cultuur pas verandert met druk van buitenaf. Is de druk van de minister van Binnenlandse Zaken een goede prikkel om de cultuur te veranderen? De vraag stellen is hem beantwoorden. De onderzochte gemeenten hebben immers al gepoogd feitelijk aan de wet te voldoen, zonder hun gedrag te veranderen.

Verhoog de druk

Ik denk dat het een veel sterkere prikkel zou zijn als er druk komt vanuit de bevolking en de lokale media. Maar de lokale media zijn zieltoegend en daardoor is het ook moeilijker om als gewone burger een greep te krijgen op de vraag of de gemeente effectief en efficiënt met het geld omgaat.

Activeer de lokale en regionale media

Mijn voorstel is dan ook een andere opzet te kiezen. Lokale media hebben momenteel moeite hun hoofd boven water te houden. Er is geen tijd voor onderzoek, waardoor ze noodgedwongen een doorgeefluik worden voor nieuwtjes uit B&W en mogelijk een actiegroep. Waarom zou de minister niet geld beschikbaar stellen aan lokale en regionale kranten om in die gemeenten waar geen actieve

rekenkamer of rekenkamerfunctie is elk jaar onderzoek in te mogen huren ter grootte van 1 euro per inwoner van de gemeente. Een fonds zorgt voor de afhandeling van de aanvragen. Het fonds zou bij de NVRR ondergebracht kunnen worden. Het gaat om een beperkt bedrag. Het hele wetsvoorstel is gericht op de 8% inactieve gemeenten, dus het gaat om hooguit 30 gemeenten, waarschijnlijk minder. Aangezien het hier vooral kleine gemeenten betreft gaat om hoogstens 300.000 euro per jaar in het eerste jaar, waarna snel alle inactieve gemeenten eieren voor hun geld zullen kiezen.

Geld besteden aan verlevendiging van de democratie

Die 300.000 euro per jaar is direct besteed aan de verlevendiging van de lokale democratie. Het huidige wetsvoorstel kost meer, aangezien gemeenten met een actieve rekenkamercommissie aan de slag moeten om hun organisatie te veranderen, een nieuwe verordening op te stellen en kandidaten te werven.

Uit onderzoek van PBLQ/Zenc in opdracht van het ministerie bleek al dat het hebben van een actieve rekenkamer of actieve rekenkamercommissie geen verschil maakt. Er is een lichte aanwijzing dat gemeenteraden meer leren van een rekenkamercommissie en geen duidelijke aanwijzing dat onafhankelijke rekenkamers kritischer zijn. Het verschil zit hem vooral in de vraag of de gemeenteraad interesse heeft in kritisch onderzoek.

Het geld om goed functionerende rekenkamercommissies om te zetten in rekenkamers is weggegooid geld om die 8 % van de gemeenten die niet actief is te veranderen. De oplossing kan niet alleen een impuls geven aan slapende bewakers, maar ook zorgen voor opleving van de lokale democratie met levendige lokale media.

Mijn oproep is: activeer de lokale controle!

De lokale controle kan alleen lokaal geactiveerd worden. Dat kan door de pers daar waar geen actieve controle is te subsidiëren om die rol op te pakken. Tot het geven van een nadere toelichting ben ik bereid

Hein Albeda

Lid Denktank Democratisch Samenspel

Schrijver Financiën voor gemeenteraadsleden (2018, Kluwer)

Winnaar essaywedstrijd Versterk de lokale democratie (VNG/Democratic Challenge) (2017, te lezen op <http://jijkunthet.eu>)